

**NIEUWSBRIEF
HELIKON UTRECHT
IV
Mei 2022**

Beste Helikonbezoeker,

Helikon gaat door! Tot en met begin juli organiseren we extra activiteiten: drie gloednieuwe lezingen waarvan er twee door nieuwe docenten worden gegeven, de eerder geplande excursie naar Kalkar en 's Heerenberg en een tweede excursie naar het Huis van het boek (voorheen Museum Maarmanno-Westreenianum) in Den Haag! Lees meer hierover op de volgende pagina's.

Op weg naar Instituto Cervantes, naar de Helikonlezing over 'de melancholische engel van Dürer' - een prachtige lezing door de filosoof Ype de Boer op vrijdag 8 april - deed een vriend van mij eerst even de Pandhof aan, gelegen tussen Domkerk en Academiegebouw. Bekend met de rode draad van het lopende Helikonprogramma *Vleugels krijgen!*, maakte hij onderstaande foto en zond deze naar mijn mobiele telefoon met de tekst: Gearriveerd! Hier alvast een man met een engel. Waar staat deze figuur? vroeg ik hem. Hij staat minder dan honderd meter van Domplein 3 af, zo bleek. Hoe vaak was ik niet in de Pandhof en zag ik de schrijvende kanunnik in de fontein wel zitten, maar dit veel grotere beeldhouwwerk niet staan?

Jan van den Doem I door de beeldhouwer Paul Grégoire. Het beeld werd in 1970 in de Pandhof geplaatst. Foto: Harry Haarsma

Op een stevige sokkel staat deze naar de hemel kijkende man. Is het een aartsvader, een discipel, een monnik? Nee, het blijkt Jan van den Doem I te zijn, de eerste bouwmeester van de Domtoren. Hij begon met de bouw van de onderste delen rond het jaar 1320. Onder zijn rechterarm klemt hij een boek. In zijn linkerhand houdt hij een schietlood, onmisbaar bij het maken van rechte muren. Aan de voeten van Jan zit een bever met zijn platte staart. Bevers bouwen metershoge burchten; deze hier staat symbool voor de bovenste beste bouwmeester in de dierenwereld. Op zijn rechterschouder zit een vogel, althans dat zegt de gemeentelijke informatie over het beeld. Als je het mij vraagt is het een engel, net wat mijn vriend schreef, want we zien geen snavel. Laten we het er maar op houden dat hier een *bevlogen* man staat.

I Nieuwe activiteiten tot en met begin juli

Begin juni kan de al eerder geplande excursie naar Duitsland eindelijk dan doorgaan! Daarna volgen activiteiten die allemaal iets van doen hebben met de rode draad van het programma van 2022. Of het nu middeleeuwse engelen en demonen zijn, de hemel & hel van Dante Alighieri of Willam Blake, of de door blanke mannen geregeerde wereld van Kara Walker is. Hierbij presenteren we ze chronologisch:

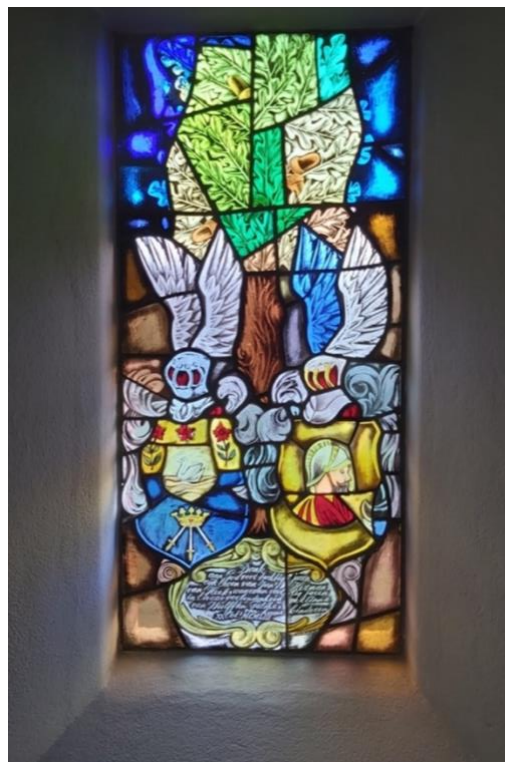
- **Excursie naar 's-Heerenberg en Kalkar**

Aan weerszijden van de grens tussen Nederland en Duitsland en niet ver van de Rijn liggen 's-Heerenberg en Kalkar. In het Nederlandse 's-Heerenberg staat een machtig kasteel, het Huis Bergh uit de 13de eeuw, dat een interessante kunstcollectie herbergt, bijeengebracht door de Twentse textielbaron Jan van Heek. Afbeelding hiernaast: een van de schitterende gebrandschilderde ramen van Huis Bergh! In het centrum van het Duitse Kalkar bevindt zich de stadskerk Sankti Nikolaï, de Sint-Nicolaaskerk, en daarin vinden we een oogverblindende schatkamer van laat-middeleeuwse en vroeg-renaissancistische houtsnijkunst. De dagtrip wordt even vakkundig als enthousiast begeleid door Piet Leupen, emeritus hoogleraar middeleeuwse geschiedenis aan de UvA.

Deze excursie gaat eindelijk plaatsvinden op **donderdag 2 juni a.s., van 9.00 tot 18.00 uur.**

Deelnemers die zich al hebben aangemeld, hoeven dat niet nogmaals te doen. Er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar! Voor meer informatie:

<https://www.helikon-utrecht.nl/excursies/s-heerenberg-en-kalkar>

- **Negress-notes en andere zwart-witte werken van Kara Walker**

Kara Walker (*1969) heeft als zwarte kunstenares sinds haar eerste expositie de geschiedenis van haar land, de Verenigde Staten - vanaf de slavernij tot aan het presidentschap van Barack Obama - centraal gesteld. In Museum de Pont in Tilburg loopt tot en met 24 juli een tentoonstelling die is samengesteld uit dertig jaar werk uit haar privé-archief. *A Black Hole is everything a star longs to be*, zo luidt de tot nadenken stemmende titel. 'There is no reason to feel comfortable' zegt Walker over de VS en de wijdere wereld, als het gaat om ras, gender, seksualiteit en slavernij.

In 1995 kreeg ze internationale bekendheid met haar *Negress-notes (negerinnen-notities)*, aquarellen van de zwarte vrouw als karikatuur, die evengoed 'levensecht' zijn.

In 2014 was in New York *the Marvelous Sugarbaby* te zien: een gigantische sfinx gemaakt van duizenden tonnen witte suiker, liggend in de Domino Sugar Factory, waar vanaf 1882 ruwe rietsuiker, product van slavernij afkomstig, geraffineerd werd.

Hoek en Rippen tonen u de diversiteit van haar rijke, maar ook bijtende werk. Hier en daar zal Walkers werk worden gerelateerd aan de tekenkunst, aquarellen en animatiefilms van twee (van oorsprong) Zuid-Afrikaanse kunstenaars die dezelfde thematiek hebben: Marlene Dumas en William Kentridge.

Lezing Everdien Hoek en Heleen Rippen, vrijdag 10 juni 2022, Instituto Cervantes van 14.00 -16.00 uur, zie:

<https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/negress-notes-zwart-witte-kunst-kara-walker>

- **In de ban van Dante**

Vorig jaar was het 700 jaar geleden dat Dante Alighieri (1265-1321) overleed. Zijn *Divina Commedia*, kort voor zijn dood voltooid, behoort tot de grootste literaire werken van de Europese cultuur. In honderd *canti* beschrijft Dante zijn denkbeeldige tocht door hel, vagevuur en hemel. Als begeleiders heeft hij de dichter Vergilius, zijn geliefde Beatrice en tenslotte de mysticus Bernard van Clairvaux. Vanaf het begin hebben kunstenaars het dichtwerk uitgebreid geïllustreerd. Velen van hen raakten er totaal van in de ban. Sandro Botticelli (ca. 1445-1510) spendeerde zoveel tijd aan het illustreren van het gedicht dat hij in financiële problemen kwam. In de laatste jaren van zijn leven leerde William Blake (1757-1827) nog Italiaans om het werk te kunnen illustreren. Blake, zelf dichter, was een groot bewonderaar van Dante. Dante Gabriel Rossetti (1828-1882), zoon van een Italiaanse banneling, was alleen al door zijn naam voorbestemd zich te verbinden aan Dante. En Salvador Dali maakte tussen 1951 en 1960 honderd aquarellen als illustraties bij de *Divina Commedia*, bij elke *canto* één. Door de ogen van deze kunstenaars krijgen we een indruk van de rijkdom van Dante's meesterwerk.

Lezing door drs Marian van Caspel, vrijdag 17 juni 2022, 14.00 – 16.00 uur, Instituto Cervantes, zie: <https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/in-de-ban-van-dante>

- **De visionaire wereld van William Blake**

De Engelse dichter en schilder William Blake werd ooit door een biograaf een 'counter-culture prophet' genoemd en die karakterisering is maar al te raak. Dat geldt zowel voor het begrip 'tegencultuur' als voor de 'profeet'. Blake bouwde in zijn oeuvre een compleet eigen universum, dat losstaat van de cultuur waarin hij leefde, maar daar wel genadeloos commentaar op levert. Hij deed dat in de vorm van profetische teksten en visionaire beelden. Zijn kennis verkreeg hij door visioenen, die hij karakteriseerde als Verbeelding, 'the Imagination'.

Pity (mededogen) door Willam Blake, 1795, Tate Gallery Londen

Verbeelding is een sleutelbegrip bij de ontmoeting met Blake's werk. De Verbeelding is een vorm van kennis. Deze kennis staat los van verstandelijke kennis of kennis verkregen met de zintuigen. Blake's kennis is het resultaat van goddelijke openbaring.

In deze lezing kijken we met Kees Meijlink naar Blake in de context van zijn tijd en we zoeken naar de betekenis van 'the Imagination'. We doen dat door naar schilderijen te kijken, met name zijn portretten van God en Newton, we bespreken een paar gedichten uit de *Songs of Innocence and Experience* (liederen van onschuld en ervaring) en we maken kennis met een sleutelwerk uit zijn oeuvre *The marriage of Heaven and Hell* (Het huwelijk van hemel en hel).

Lezing door drs Kees Meijlink, vrijdag 24 juni 2022, 14.00 – 16.00 uur, Instituto Cervantes, zie: <https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/visionaire-wereld-van-william-blake>

- **Excursie middeleeuwse engelen: een privé-tentoonstelling**

Aan het eind van dit eerste seizoen van 2022 vindt er een excursie plaats naar het (voorheen) Meermanno -Westreenianum Museum | Huis van het boek in Den Haag. Een kleine groep cursisten verkent het Helikon thema *Engelen en vleugels krijgen* in middeleeuwse handschriften. Uit de unieke collectie van het oudste boekenmuseum ter wereld is een keuze gemaakt rond het thema 'engelen in de kleurrijke miniaturen'. U kunt deze kostbare miniaturen op donderdagmiddag 7 juli van zeer dichtbij bewonderen.

Tuin van Gethsemane met engel, collectie Huis van het boek, Den Haag

Als boodschappers van God en beschermers van de gelovigen waren engelen in de christelijke traditie van grote betekenis. Ze zijn alom aanwezig in het Oude en Nieuwe Testament en spelen een belangrijke rol in de middeleeuwse beeldcultuur. In verluchte bijbels, maar ook in persoonlijke gebedenboeken, zijn engelen als hoofdrolspeler én in de decoratieve randversiering weergegeven. In deze minitentoonstelling komt een heel scala aan bod, goede en slechte engelen, maar ook is er aandacht voor serafijnen en cherubijnen en natuurlijk de aartsengelen. Aan de hand van een aantal thema's worden uitvoering en stijl vergeleken. De samenstelling en begeleiding is in handen van Thea Willemsen.

Excursie op donderdag 7 juli 2022, 13.15 - 15.15 uur, Huis van het boek | Museum Meermanno, Prinsessegracht 30, vanaf Station Den Haag Centraal binnen 10 minuten te voet te bereiken. Meer info: <https://www.helikon-utrecht.nl/excursies/excursie-middeleeuwse-engelen>

II Engelenpost

Tijdens de fraaie lezing die Inge Wierda op 25 maart gaf over engelen en vliegende figuren in het werk Marc Chagall, was de vertaalster van gedichten van Chagall, Frouwkje Zwanenburg, aanwezig. Na afloop overhandigde ze het laatste exemplaar van *Gedichten* (de bundel is niet meer verkrijgbaar) aan Inge. Bijna niemand in de zaal wist dat Chagall ook gedichten had geschreven. Met toestemming van Frouwkje publiceren we nu een van zijn gedichten, uiteraard eentje met een engel, in de zestiger jaren vorige eeuw geschreven.

Mijn woord

Wat is dat, mijn woord
Veranderde iemand ooit het leven
Door zijn woord
Mozes niet, Dante niet, Shakespeare niet
Wat moet ik daarvan denken

Mijn zucht in de woestijn
Die houd ik voor mijzelf
Jij alleen jij hoort hem
Jij ziet op mijn gezicht
De tekenen van twijfel
De echo van mijn liefde

Jouw lichaam in kabbelend blauw
Jouw gezicht in de frisse bloemen
Ik draai om je heen
Totdat mijn licht dooft

De aarde onder mijn voeten
Draagt me dag en nacht
Ik draai rond tussen mijn vleugels
En mijn jaren zijn zuur noch zoet

**Uit: Marc Chagall – *Gedichten*, vertaling
Frouwkje Zwanenburg, Giethoorn, 2010.
Oorspronkelijke titel: *Poèmes*, vertaald in
opdracht van de Chagall-Collectie WUYT,
Amsterdam.**

III Inschrijven en contact

Via de website www.helikon-utrecht.nl kunt u zich inschrijven voor onze activiteiten, en dat kan ook per e-mail: info@helikon-utrecht.nl. Graag de nummers en titels vermelden van de activiteiten waaraan u wilt deelnemen. Heeft u een vraag? Bel dan naar Helikon, telefoon: 030- 2730362 of 06-25048875.

We wensen u een zonnige zomer zonder zorgen!
Hopelijk tot ziens, met hartelijke groet, ook namens alle Helikondocenten en -medewerkers,

Heleen Rippen

Wilt u deze nieuwsbrief niet meer ontvangen? Of wilt u zich afmelden voor schriftelijke berichten en/of mailingen van Helikon? Stuur dan een e-mail naar: info@helikon-utrecht.nl.